

TAMMI



# JOHN CLEESE

*Piti sanomani...*



JOHN CLEESE

*Piti sanomani...*

Suomentanut Tero Valkonen

Englanninkielinen alkuteos *So, anyway...*

Copyright © John Cleese 2014

First published as *So, anyway...* by Random House Books

William Wordsworth -runosuomennos s. 26 Aale Tynni.

William Shakespearen *Loppiaisaaton* suomennos s. 64 Paavo Cajander.

William Shakespearen *Henrik V* -suomennos s. 212–213 Matti Rossi.

Suomenkielinen laitos © Kustannusosakeyhtiö Tammi 2015

ISBN 978-951-31-8470-4

Painettu EU:ssa

*Isälle ja Fishille*

# Kiitokset

Haluan kiittää Jim Curtisia hänen poikkeuksellisesta oppineisuudestaan, herkeämättömästä tuestaan ja kyvystään selvittää tapahtuma-ajat vaikka hetken varoitusajalla. Haluan myös kiittää Howard Johnsonia, joka löysi valtavasti hyvää materiaalia *At Last the 1948 Show* -ohjelmasta, samoin kuin kustantajiani Atlantin molemmin puolin, erityisesti Susan Sandonia, sekä Kevin Doughtenia ja tiedottajaani Charlotte Bushia.

Haluan kiittää kaikkia, jotka ovat olleet osa elämäni ja siten edesauttaneet tämän teoksen synnyssä. En halua mainita jokaista nimeltä, koska heitä on varsin paljon, ja jos minulta jää vahingossa parikin mainitsematta, he loukkaantuvat syvästi eivätkä suostu enää koskaan puhumaan minulle, enkä minä taas tahdo sitä.

Lopuksi lausun varoituksen sanan toimittajastani Nigel ”Spats” Wilcocksonista, joka haluaa omia tästä kirjasta kaiken kunnian, vaikka todellisuudessa ansaitsee vain kolme neljäsosaa.

Lisäksi... kiitän kolmea kissaa ja Fishiä, jotka jaksoivat sietää minua, kun olin jne. jne.

# 1. luku

TEIN ENSIMMÄISEN JULKISEN ESIINTYMISENI terveydenhoitajan huoneeseen johtavilla portailla St Peter'sin valmistavassa koulussa Weston-super-Maressa Englannin Somersetissa 13. syyskuuta 1948. Olin hieman alle yhdeksänvuotias. Yleisönäni oli joukko yhdeksänvuotiaita, jotka pilkkasivat minua ja huutelivat: ”Chee-ees! Chee-ees!” Minä jatkoin portaiden kapuamista, vaikka minua pelotti ja tunsin itseni nöyryytetyksi. Mutta ennen kaikkea olin häkeltynyt. Kuinka kummassa olin saanut osakseni niin paljon huomiota? Mikä ihme oli aiheuttanut näin paljon aggressiota? Ja... miten he saattoivat tietää, että sukumme nimi oli tosiaan aikoinaan ollut Cheese?

Yritin koota ajatuksiani samalla kun ylihoitaja ”Fishy” Findlater teki minulle uuden oppilaan tavanomaisen tarkastuksen. Vanhempani olivat aina varoitelleet, että minun tulisi pysyä kaukana ”kovista rajuisista pojista”. Minkä takia heitä siis oli St Peter'sin kaltaisessa mukavassa koulussa? Ja miten ihmeessä minä voisin heidät välttää?

Ongelmani perustui suurelta osin siihen, etten ollut ainoastaan pikkupoika vaan erittäin pitkä pikkupoika. Olin 160-senttinen, ja kasvaisin vielä 180-senttiseksi ennen kaksitoistavuotispäivääni. Minun oli siis työlästä kadota taka-alalle, kuten olisin usein tahtonut – ja erityisen vaikeaa siitä tuli siinä vaiheessa, kun olin kaikkia opettajiakin pidempi. Asiaa ei lainkaan auttanut että yksi heistä, herra Bartlett, käytti minusta nimitystä ”huomiota herättävä kansalainen”.

Olin paitsi ylettömän pitkä, myös ”voimiini nähden liian suuri”, joten ruumiillinen heikkouteni teki minusta kolhon ja kömpelön, itse asiassa jopa siinä määrin, että muutamaa vuotta myöhemmin liikunnanopettajani kapteeni Lancaster luonnehti minua ”melkein pariksi metriksi järsittyä narua”. Kun tähän vielä lisätään se, ettei minulla ollut aiempaa kokemusta poikajoukkojen armottomuudesta, on helppo ymmärtää minkä takia näytin täysiveriseltä pelkurilta, kun ”Fishy” avasi oven ja kannusti minua kohti toista julkista esiintymistäni.

”Älä huoli, se on kiusoittelua vain”, hän sanoi. Mitä ihmeen lohduttamista sellainen oli? Samaa olisi voinut sanoa Nürnbergissä. Lallattelu oli sentään loppunut, ja pakottaessani itseni alas portaita huomasin että siellä vallitsi odottava hiljaisuus. Sitten...

”Oletko keropää vai kavaljeeri?”

”Mitä?”

Minua kohti ojentui päitä, joista jokainen tivasi: ”Keropää vai kavaljeeri?” Mistä ihmeestä he oikein puhuivat?

Jos olisin ymmärtänyt kysymyksen, olisin lähes varmasti pyörtenyt, niin hauras tapaus minä olin. (Turvatummassa oloissa kasvaneille lukijoille täytyy varmaankin selittää, ettei minua suinkaan pyydetty esittämään harkittua näkemystä Englannin sisällissodan osapuolten keskinäisestä arvosta, vaan minua pyydettiin paljastamaan, oliko minut ympärileikattu.) Ensimmäinen päiväni valmistavassa koulussa ei kuitenkaan mennyt täysin päin seiniä. Palatessani kotiin olin oppinut kaksi uutta sanaa – ”ruikun” ja ”lässyn” – mutta minun piti vielä katsoa isän sanakirjasta, mitä ”mamis” tarkoitti.

Minkä tähden olin niin... tehoton? No, aloitetaan siitä kun kaikki minun kohdallani alkoi. Synnyin 27. lokakuuta 1939 Uphillissä, joka on pieni kylä Weston-super-Maresta etelään ja jonka erotti siitä vain Westonin rannasta sisämaahan johtanut tie. Ensimmäinen muistoni ei kuitenkaan liity Uphilliin vaan muutaman kilometrin päässä sijaitsevan Brent Knollin kylän eräaseen puuhun, jonka varjossa muistan maanneeni katsellen oksien lomasta kohti kirkkaansinistä taivasta. Auringonvalo osuu lehtiin eri kulmissa niin että katseeni siirtyy värik-

käästä kohdasta toiseen ja vehmas lehvistö loistaa lukuisin vehmain sävyin. (Halusin käyttää tässä sanoja ”vehmas”, ”sävy” ja ”lehvistö”, koska äidinkielenopettajani uskoivat poikkeuksetta, että ne kielivät luovasta lahjakkuudesta. Tosin minun ei varmaankaan olisi kannattanut käyttää ”vehmas”-sanaa kahteen kertaan.)

En tietenkään ole varma, että kysymyksessä on ensimmäinen muistoni. Olen kylläkin varma että ennen ajattelin niin, ja minusta on myös mukava ajatella sen olevan, koska se olisi täysin järkevää: minä makasin vauvana vaunuissa ja katselin tyytyväisenä vehmasta lehvistöä ja sen moninaisia sävyjä.

Tiedän kuitenkin varmasti, että hieman ennen tätä puun kanssa sattunutta tapausta saksalaiset pommittivat Weston-super-Marea. Sanoetaan se vielä toiseen kertaan...

Saksalaisten koneet pommittivat Weston-super-Marea 14. elokuuta 1940. Tämä voidaan todistaa: siitä kirjoitettiin lehdissä vaikka miten paljon. *Weston Mercuryssa* varsinkin. Useimmat paikalliset olivat varmoja, että hyökkäys oli erehdys. Saksalaiset olivat tunnettuja tehokkuudestaan, joten minkä takia he pudottaisivat pommeja Weston-super-Mareen, josta ei voisi tuhota mitään sellaista, joka olisi sen tuhonnutta pommia arvokkaampaa? Sehän tarkoittaisi, että jokainen pudotettu pommi rapauttaisi aavistuksenomaisesti Saksan taloutta.

Saksalaiset kuitenkin palasivat, vieläpä useita kertoja, mikä äimistytti kaikkia. En kuitenkaan voi olla ajattelematta, että westonilaiset itse asiassa pitivät pommituksen kohteeksi joutumisesta: se soi heille merkityksen tuntua, jota heidän elämästään muutoin puuttui. Tämä ei silti selvittänyt, minkä takia bratwurstinpurijat moiseen vaivautuivat. Oliko kysymyksessä vain teutonien elämänilon riehaantunut purkaus? Sekoittivatko Luftwaffen lentäjät Westonin rannikon yleisesti länsirintamaan? Olen kuullut vanhanpuoleisten westonilaisten sanovan täysin tosissaan, että kaiken takana oli William Joyce, pahamaineinen ”Lord Haw-Haw”, jonka englantilaiset hirttivät petturina vuonna 1946, koska hän oli tehnyt sodan aikaan radiossa natsimielisiä propagandalähetyksiä. Kun kysyin näiltä harrastelijahistorioitsijoilta, minkä



tähden Brooklynissa syntynyt irlantilaistaustainen mies kantaisi Westonia kohtaan niin katkeraa kaunaa, että hän jankuttaisi asiasta Hitlerille, he eivät osanneet vastata. Uskon itse mieluummin, että kysymyksessä oli valtakunnanmarsalkka Hermann Göringin kauna, joka perustui epämieluisaan kokemukseen Westonin kävelylaiturilla joskus 1920-luvulla; tapauksen muita osapuolia olivat todennäköisesti Noël Coward ja Terence Rattigan.

Isäni selitys on kuitenkin kaikkein järkevin: hänen mukaansa saksalaiset pommittivat Westonia todistaakseen, että heillä todella on huumorintajua.

Oli totuus mikä hyvänsä, me muutimme kaksi päivää ensimmäisen hyökkäyksen jälkeen pieneen viehättävään somersetilaiskylään nimeltä Brent Knoll. Isä oli viettänyt neljä vuotta Ranskan juoksuhaudoissa ja saanut siellä mahtavista jymähdyksistä tarpeekseen, ja koska hän ei tehnyt Westonissa mitään sotaponnistusten kannalta elintärkeää, hän ajeli pommituksen jälkeisen päivän ympäri maaseutua Westonin lähellä, kunnes löysi herra ja rouva Rafflen omistaman pienen maatilan, jonne Cleesen perhe suostuttiin ottamaan maksaviksi vieraiksi. Minusta on suurenmoista, ettei isä jäänyt vatvomaan asiaa. Me lähdimme! Oli myös häneltä tyypillisen terävä veto löytää maatila, jossa kananmuna, kana tai jopa pieni sika saattoi ankaran säännöstelyn aikaankin kadota herättämättä tarpeettoman paljon huomiota.

Äiti kertoi minulle kerran, että jotkut westonilaiset moitiskelivat isää liian pian pakenemisesta. Heidän mielestään olisi ilmeisesti ollut arvokkaampaa odottaa noin viikon verran ennen poistumista. Minusta näin ajattelevilta jää ymmärtämättä pakenemisen ydin, joka on se, että ajatus toteutetaan silloin kun se mieleen juolahtaa. Ainoastaan pakkomieltainen vitkastelija kykenisi huudahtamaan: ”Paetaan henkemme edestä, mutta vasta keskiviikkoiltapäivänä.”

Mutta siitä puusta. Kävin maatilalla vuosia myöhemmin, ja aivan kuten kuvittelin muistavani, keskellä etupihaa oli valtaisa kastanjapuu, jonka alla olen hyvinkin saattanut lekotella vaunuissa. Vuonna 1940 tila oli ollut yksi riviin rakennetuista keskikokoisista taloista tien

vieressä peltoja vastapäätä. Edestä katsottuna se ei kummoiselta maatalolta vaikuttanut, mutta kun käveli takapuolelle, siellä odotti ihan kunnollinen piha, jossa oli mutaa, kanoja, ruosteisia maatalouskoneita sekä hillereitä häkeissä ja kaneja puisissa kopeissa.

Tähän paikkaan liittyy toinen muistoni. (Sen täytyy tulla ensimmäisen jälkeen, koska siinä osaan jo seistä.) Minua puri kani.

Tai oikeammin kani näykkäisi minua, mutta koska olin lälly mammanpojanruikku, reagoin siihen kuin raajan katkeamiseen. Järkytyin erityisesti koko tilanteen epärealiteudesta. Ensin minä sanoin ”Hei vain, herra Kani!” ja hymyilin sen söpölle päälle ja hauskoille lerppakorville. Sitten se saatanan peto kävi kimppuun. Hyökkäys tuntui täysin aiheettomalta. Mietin että mitä ihmettä minä sille kanille muka tein, kun reaktio oli niin psykoottinen.

Olenaisempi kysymys on kuitenkin se, minkä takia minä olin niin *ponneton*. Helppo vastaus kuuluu että siksi, koska olin vanhanpuoleisten ja ylisuojelevaisten vanhempien ainoa lapsi. Minulla on jopa muisto (nro 3), joka tukee tätä. Olen noin kolmevuotiaana Red Cow Innissä, Brent Knollin seuralämän keskipisteessä. Onnistun jotenkin lyömään käteni johonkin, ja juuri ennen kuin purskahdan kyyneliin, kohotan kättä isän suuntaan ja ulvaisen: ”Isä, katso! Satutin kalliin peukaloni!” Huomaan yllätyksekseni, että sille nauretaan. Eikö minun peukaloni sitten ole kallis? Isän mielestä se selvästikin on. Olosuhteiden vaatiessa hän nimittäin sanoo aina: ”Oi, olet satuttanut kalliin [ja tähän sitten asianmukainen ruumiinosa].”

Olen haluton kritisoiamaan isääni, koska vähäininkin mielenterveyteni perustuu hänen rakastavaan lempeyteensä. On kuitenkin selvää, että hän hemmotteli minua, ja varhain osakseni saamani pehmeä huomio teki minusta monin tavoin ponnottoman. Kouluaikoina en koskaan tuntenut itseäni miehekkääksi, vahvaksi, vireäksi, tarmokkaaksi tai terveen aggressiiviseksi. Tapanani oli vältellä koulunpihojen ”jengejä”, koska en ymmärtänyt minkä takia kukaan tahtoisi käyttäytyä siihen tapaan. Pidin kovasti pallopeleistä, mutta minua kauhistutti aina miten rajulta esimerkiksi rugby vaikutti, jopa sen matkan päästä jota aina pidin, kun olin sitä pelaavinani. Kun olin 17-vuotias, Clif-

ton Collegen asuntolan avustava valvojaopettaja Alec MacDonald otti minut lopulta puhutteluun umpisurkeiden taklausteni tähden. Hänen mukaansa yrityksistäni tuli mieleen ”vammaisen keijun tanssahtelu”, ja hän määräsi minut katsomaan, kun hän näyttäisi minulle miten mies taklaa. Hän pyysi ykkösjoukkueeseen kuulunutta Tony Rogersia juoksemaan häntä kohti. Hän lähestyi Rogersia ja syöksyi sitten rajusti päin juuri kun Rogers koetti väistää. Seurauksena oli se, että herra MacDonaldin päälaki otti tuimasti yhteen Rogersin oikean lonkan kanssa. Herra MacDonaldista ei ollut opettamaan enää sinä iltapäivänä – häntä ei itse asiassa nähty kahteen vuorokauteen. Kun hän palasi, minulla ei riittänyt rohkeutta muistuttaa hänen nimenomaan sanoneen, että ”jos käy lujasti päälle, ei koskaan satuta itseään”. Kun siis näen rugbymaajoukkueiden löntystelevän Twickenhamissa kentälle, katson pelaajia syvän kunnioituksen vallassa mutta koen kuitenkin, ettei minulla ole heihin mitään geneettistä yhteyttä. Minä en syntynyt kovanaamaksi, ja olen hyväksynyt epämiehekkyyteni nurisematta. Minusta myös tuntuu, että pelkurit aiheuttavat vain harvoin ongelmia, mikä todennäköisesti selittää sen, että ongelmia aiheuttavat ihmiset ovat niin usein heitä ampuneet.\*

En muuten pyri synnyttämään vaikutelmaa, että lapsen ponnettomuuteni oli millään tavoin ihailtavaa. Mutta vaikka olin kiistatta munaton riuku, asiassa oli hyväkin puolensa: minussa ei sentään ollut joillekin nuorille pojille ominaista taipumusta järjettömään aggressioon. Minusta on parempi olla ponneton kuin psykopaatti, ja olen ylpeä etten ole koskaan kyennyt pakottamaan itseäni katsomaan tappelua kehässä.

Osa ruipelomaisesta elämänkatsomuksesta oli seurausta isän harjoittamasta lellimisestä, mutta merkittävä osa perustui myös moni-

---

\* Ambroce Biercen määritelmä pelkurille on kaikkein tarkkanäköisin: ”Henkilö joka ajattelee uhkaavassa vaaratilanteessa jaloillaan.” Tämä taipumus vaikuttaa minusta niin viisaalta reaktiolta vaaraan, että se selittää minkä tähden kenraalit haluavat tapattaa pelkurit; jos heitä ei ammuttaisi, pakoon juoksemisen ajatus leviäisi niin nopeasti, että sodanjohto jäisi yhdessä yössä vaille työtä – tai ainakin sen täytyisi itse osallistua taisteluun, mikä ei suinkaan kuulu työnkuvaan.

mutkaiseen äitisuhteeseen. Tässäkin asiassa mieleen palaa varhainen muisto. Makaan vuoteessa ja olen nukahtamaisillani, kun ääni saa minut kääntymään ja näen varjojen liikkuvan huoneeni puoliavoi-  
mella ovella. Kysymyksessä ovat tappelevien vanhempieni varjot. Isä on ollut tulossa huoneeseeni, ja äiti on käynyt kimppuun, hakkaa kaksin käsin ja isä koettaa torjua. Ääntä ei kuulu (aistin että kumpikin koettaa olla herättämättä minua), ja vaikka muisto on todella selvä, siihen ei liity tunnesisältöä. On vain varjot, jotka heiluvat muutamana sekunnina, ja sitten... hiljaisuus. Kurkkuani alkaa kuristaa tätä kirjoittaessani. Kuvailamani väkivallan määrä on vähäinen: siihen ei liity ryhmysauvoja tai moottorisahoja, ainoastaan alemman keskiluokan nyrkkejä, joiden humautukset eivät riitä aiheuttamaan vaikeita ruumiinvammoja, kuten Englannin laki asian ilmaisee. Oli miten oli, minun rakas isäni, lempeä ja kaikin puolin säädyllyinen mies, on saanut kimppuunsa tuntemattoman olennon, jonka laajalti huhutaan olevan äitini.



*Äiti (vasemmalla) ja minä.*

Pienillä lapsilla on niin vähän elämänkokemusta, että he väistämättä mieltävät ympärillään tapahtuvat asiat yleisesti vallitseviksi. Muistan miten tyttäreni Cynthia yllättyi pienenä saadessaan tietää, että joidenkin hänen ystäviensä isät eivät tehneet televisiotyötä. Minun olisi siis ollut vaikea kuvailla äitisuhdettani ongelmalliseksi, koska minulla ei ollut aavistustakaan, mitä sana ”äidillinen” useimmille ihmisille merkitsi. Isä kertoi kerran nähneensä ensimmäisen maailmansodan aikaan, miten haavoittunut sotilas makasi juoksuhaudassa ja huusi äitiä. ”Minkä ihmeen takia hän äitiä huusi?” minä jäin kummastelemaan. Kun aloin vuosien mittaan kuulla ystäviltä, että äiti oli heidän paras kaverinsa ja henkilö, jonka kanssa he keskustelivat päivän tapahtumista ja jolta he hakivat tunteellista tukea, ajattelin yksinkertaisesti: ”Sellaisen täytyy olla mahtavaa...”

Nyt ei pidä kuvitella, että olisin kopeasti leimaamassa häntä ”huonoksi äidiksi”. Hän oli monin tavoin hyvä äiti, joskus erittäin hyvä. Hän oli arkiasioissa äärimmäisen tunnontarkka: hän laittoi hyvää ruokaa, varmisti että minulla oli asianmukaiset vaatteet ja kengät sekä lämmin ja kuiva olla, hän piti talon siistinä ja puhtaana ja suhtautui minuun erittäin suojelevasti. Kerran kevyessä hypnoosissa mieleeni palautui saksalaisten ilmahyökkäys, pommikoneiden ääni varsin läheltä ja se, miten äiti heittäytyi suojakseni suuren keittiönpyöydän alle. Jos kysymyksessä on valemuisto, se kuvaa kuitenkin tapaa, jolla äiti olisi toiminut.

Hän toimi siis käytännön näkökulmasta moitteettomasti. Mutta hän myös suhtautui itseensä pakkomielteisesti ja oli taipuvainen ahdistumaan, mikä saattoi tehdä elämästä hänen seurassaan erittäin epämukavan.

Minusta tuntui aina, että hänen pakkomielteensä itseä kohtaan perustui jollain tapaa hänen huomattavan vajavaiseen yleistietoonsa. Hän sai eräällä Lontoon-vierailullaan 1980-luvun lopulla lounaakseen salaatin, joka sisälsi viiriäisenmunia. Hän kysyi mitä munia ne oikein olivat, ja minä selitin että ne olivat maamyyrien munia ja että kun halusimme niitä, menimme varhain aamulla Hampstead Heat-hille (missä myyrät munivat yön aikana kolojensa sisäänkäynnille),

keräsimme munat ja söimme ne samana päivänä ennen kuin ne ehtivät kuoriutua. Hän kuunteli erittäin suurella mielenkiinnolla perheenjäsenteni suiden auetessa aina vain enemmän ammolleen, ja sanoi lopulta että ne olivat ”herkullisia”. Hän näki myöhemmin samana päivänä maininnan Mariasta, Skotlannin kuningattaresta. Hän tunnisti nimen ja kysyi, kenestä oikein oli kysymys. Päätin ottaa perheeni kuunnellessa pienen riskin ja selitin, että Mary oli glasgowlainen tikanheittomestari, joka oli kuollut toisen maailmansodan aikaan Englannin pommitusten yhteydessä. ”No onpa harmi”, äiti sanoi.

Olin totta kai hitusen ilkeä, mutta halusin myös todistaa perheeleni äitiä koskevan väitteen, jonka olin aiemmin esittänyt ja jota he eivät ottaneet todesta. Olin sanonut heille, että *äiti ei tiedä mitään asioista, jotka eivät vaikuta suoraan hänen elämäänsä heti tai lähitulevaisuudessa*, mistä johtuen hänellä ei ole yleistietoa lainkaan – ja kun sanoin ettei hänellä ollut yleistietoa, olin tosissani. Toiset luonnollisesti ajattelivat minun liioittelevan.

Syy ei ollut se, että häneltä olisi puuttunut älyä, vaan se, että hän eli kaiken aikaa niin suuren ahdistuksen, melkeinpä suoranaisten paniikin vallassa, että hän kykeni keskittymään ainoastaan asioihin, jotka saattaisivat *vaikuttaa häneen suoraan*. On siis sanomattakin selvää, että hän kärsi kaikista tavanomaisista fobioista sekä muutamasta harvinaisemmasta (kuten albiinujen ja silmälappua käyttävien pelosta). Hänen verkkonsa ulottui kuitenkin vielä sitä laajemmalle. Minulla oli itse asiassa tapana vitsailla, että hän kärsi omnifobiasta: mainitse vain mikä tahansa asia, hän kyllä pelkää sitä kuollakseen. On totta, etten koskaan nähnyt hänen hätääntyvän leivästä, villatakista tai edes tuolistista, mutta mikä hyvänsä liikkumaan kykenevä keskikokoista suurempi esine oli vaara, ja jokainen luja ääni säikäytti hänet pahanpäiväisesti. Laadin kerran luettelon häntä pelottavista asioista, ja siitä tuli varsin kattava: erittäin äänekäs kuorsaus, matalalla lentävät lentokoneet, kirkonkellot, paloautot, junat, linja- ja kuorma-autot, ukkonen, huutaminen, isot autot, useimmat keskikokoiset autot, äänekäät pikkuautot, varashälyttimet, ilotulitteet (varsinkin sähköiset), kovaääniset radiot, haukkuvat koirat, hirnuvat hevoset, lähellä ole-

vat äänettömät hevoset, lehmät ylipäänsä, megafonit, lampaat, kuohuviinipullostasta lentävät korkit, moottoripyörät (jopa erittäin pienet), puhkeavat ilmapallot, imurit (muiden käyttämät), putoavat esineet, päivälliskellot, lintuhäkit, pierutyyny, pitkään soivat ovikellot, vasarointi, pommit, autontorvet, vanhanaikaiset herätyskellot, paineilmaporat ja hiustenkuivaajat (jopa hänen itse käyttämänsä).

Lyhyesti ilmaistuna äiti mielsi maailmankaikkeuden suureksi, rajattoman monisyiseksi ansaksi.

Tästä johtuen hän ei koskaan kyennyt todella rentoutumaan, paitsi ehkä silloin kun neuloi sohvalla isän ja minun katsoessa televisiota. Mutta silloinkin hän oli itse toimelias, neuloi aikaa vastaan. Huomasin vuosia sitten, että kun ihmiset (minä ilman muuta yhtenä heistä) ovat ahdistuneita, heillä on tapana suunnata energiansa yhdentekeviin toimiin, koska ne saavat heidät ajattelemaan muuta kuin ahdistuksen kokemusta ja täten helpottavat sitä. Pysymällä täysin paikoillaan antautuu pelon kokemukselle kokonaan, joten niinpä sitä tekee kaikenlaista pientä aivan kuin aika olisi jollain salaperäisellä tavalla kortilla. Mutta vaikka äiti piti itsensä työn touhussa lukemattomien hyödyttömin tavoin, se ei helpottanut hänen huoliaan: häntä kalvoi jatkuvasti käsitys, että hän onnistui pitämään hahmoa saamattomat kauhut aisoissa ainoastaan valmistautumalla niihin herkeämättä ja että hetkenkin hellittäminen syöksisi ne kaikki hänen kimppuunsa. Minä ehdotin kerran isälle, että ostaisimme äidille ison oravanpyörän, jotta äidin olisi helppo pysyä toimeliana koko päivän eikä hän joutuisi jatkuvasti keksimään epäolennaista askareita kuten säilykepurkkien kiillottamista, astioiden pinoamista, reunusten ompelamista nenäliinoihin, ompeluneulojen keittämistä tai maton nyppimistä.

Hänen oma lähestymistapansa oli se, että hän kirjoitti huolensa muistiin, jottei hän tulisi vahingossakaan unohtaneeksi yhtäkään ja siten toteuttaneeksi. Minulla oli tapana ajaa isän kuoleman jälkeen Westoniin häntä tapaamaan, jolloin hän keitti meille kahvia ja alkoi käydä läpi huoliensa tavattoman pitkää luetteloa, jonka oli edellisinä viikkoina laatinut. Me istuimme yhdessä ja keskustelimme kustakin

huolesta pitkällisesti: mistä siinä oli kysymys, minkä takia asia oli tärkeä, miten todennäköinen se oli, mitä hän voisi tehdä sen estämiseksi, mitä me voisimme tehdä mikäli se todella toteutuisi ja tietäisimmekö mitä tehdä jos se ei toteutuisi... ja kun olimme käyneet läpi kuutisen huolta, hän keitti minulle lisää kahvia ja me jatkoimme samaan tapaan aina nukkuma-aikaan asti. Jos emme olleet siinä vaiheessa saaneet kaikkia selvitettyä, jatkoimme aamiaisella. Minulta kesti monta kymmentä vuotta ymmärtää, ettei hänen huoliensa analysoiminen häntä rauhoittanut, vaan hänen olonsa helpottui ennen pitkää siitä, kun hän sai olla tiiviisti toisen ihmisen seurassa.

Minä en yksinkertaisesti tiedä, minkä takia äiti oli niin ahdistunut, mutta se aiheutti kuitenkin sen, että hän oli vaikeaa seuraa. Tai itse asiassa ei ole oikein sanoa ”vaikeaa”. Ei hän halunnut kuin yhtä asiaa. Vain yhtä. Nimittäin sitä, että kaikki tehtiin juuri niin kuin hän halusi. Jos se ei onnistunut, hän loukkaantui. Hän myös loukkaantui varsin helposti; itse asiassa on mielestäni oikein sanoa, että siinä hän oli erityisen taitava, ja kun jokin loukkasi häntä (ja jos tarkkoja ollaan niin viime kädessä asioita, jotka *eivät* häntä loukanneet, oli oikeastaan kovin vähän), hän kimpaantui toden teolla, ellei peräti vieläkin todemman teolla, oli niin käsittämättömän toimielias ja äänekäs, että isän on toisinaan täytyntä kaivata Ranskan juoksuhautojen rauhaa.

Äiti ei kuitenkaan koskaan mieltänyt itseään hirmuvaltiaaksi: koko juju oli siinä, että hän hallitsi heikkoudella. Isä saattoi todeta, että hän *mieluummin* nukkuisi ikkuna auki, mutta äidin oli *pakko* saada se kiinni, koska hän *ei kestänyt*, jos se oli auki. Vaihtoehtoja ei valitettavasti ollut, joten asioista neuvottelemisen ei koskaan käynyt päinsä, joskin isä uskoutui kerran myöntämään minulle, että äiti oli ollut paljon joustavampi ennen heidän avioitumistaan.

Aloin vasta myöhempinä vuosina ymmärtää, kuinka paljon huolta isä äidin kimpaantumisista kantoi. Hän kyllä puhui toisinaan tarpeesta pitää ”naisparka tasapainossa”, mutta hänen muka huvittuneen kepeytensä tarkoituksena oli kätkeä hänen pelkonsa, sillä kun äiti menetti malttinsa, hän todella menetti sen: raivo täytti hänet niin, ettei persoonan muille osille ollut enää tilaa, ja ne palasivat vasta tilan-



teen rauhoituttua. Kielikuva ”poissa tolaltaan” olisi hyvin voitu keksiä Weston-super-Maressa.

Äiti osasi olla myös erittäin miellyttävä, terävä ja huvittava, mutta vain kun meillä oli vieraita. Heidän lähdettyään äidin sosiaalisuus alkoi hiipua. Tämä tarkoitti että Cleesen taloudessa oli lähes aina jännitettä, sillä kun äiti ei ollut varsinaisesti kiukkuinen, se johtui yksinomaan siitä, että hän ei ollut kiukkuinen *vielä*. Isä ja minä tiesimme että pienikin asia, melkein mikä tahansa, saattoi saada hänet kimpaantumaa, joten pelin henki oli se, että käytöksemme oli kaiken aikaa tyynnyttelevää.

Ei voi olla sattumaa, että minä vietin suuren osan elämästäni jonkin lajin terapiassa ja että ehdottomasti suurin osa ongelmistani koski suhteita naisiin. Minuun iskostunut tapa selvitä äidistä olemalla äärimmäisen varovainen hallitsi romanttisia suhteitani vuosien ajan. Olin naisten mielestä tavattoman tylsä, kunnes taipumus alkoi lopulta hiipua. Yletön kohteliaisuuteni, loputon huolenpitoni ja kiistojen pelko teki minusta kaikkea muuta kuin seksikkään. Erittäin, erittäin mukavissa miehissä ei ole mitään mielenkiintoista. Kirjoitin kerran sketsin nuoremasta itsestäni (vuonna 1968 ohjelmaan *How to Irritate People*) pyrkien osoittamaan, miten raivostuttava ilmiö loukkaamattomuuden halu voikaan olla:

John Cleese: En taida olla tänä iltana kovin hyvää seuraa.

Connie Booth: Ehei, minusta se johtuu. Olen aivan hermona.

JC: Ehei, ehei, sinähän olet loistava, kerta kaikkiaan upea! Minusta tämä johtuu.

CB: Kuule, annetaan koko asian olla.

JC: Minä en ole hyvää seuraa.

CB: Oletpas.

JC: Enkä ole. Olen hermostuttanut sinua.

CB: Ei se mitään.

JC: Olen hermostuttanut sinua. Se on minun vikani, sinähän sanoit jo viimeksi ettei pitäisi.

CB: Nyt riittää!

JC: Kuule, hermostutanko minä sinua liikaa?

CB: Vähän.

Vaikka välillämme oli vain vähän aitoa kohtaamista, äidillä ja minulla oli kuitenkin myös läheisiä hetkiä, jotka melkein kaikki liittyivät siihen kun nauroimme yhdessä. Hänellä oli varsin terävä huumorintaju – ja huomasin vanhemmalla iällä yllätyksekseni, että hän nauroi myös tummasävyiselle, ellei suorastaan mustalle huumorille. Muistan kuinka hän luetteli kerran kaikki ne syyt, joiden takia ei tahtonut enää elää, ja minä koin tutuksi tulleen epäonnistumisen tunteen, kun en kyennyt auttamaan. Sitten kuulin sanovani: ”Äiti, minulla olisi ajatus.”

”Niinkö? No?”

”Minä tunnen Fulhamista yhden pikku miehen, ja jos sinusta tuntuu tältä vielä ensi viikolla, voisin keskustella hänen kanssaan jos haluat – mutta vain jos haluat – ja hän voi tulla Westoniin tappaamaan sinut.”

Hiljaisuus.

”Voi luoja, menin liian pitkälle”, ajattelin. Lopulta hän käkätti naurusta. En varmaan koskaan rakastanut häntä niin paljon kuin sillä hetkellä.

Mutta siis, piti sanomani... me asustelimme Rafflejen luona jotakuinkin turvassa saksalaisten pommeilta ja pääsimme katsomaan eturivin paikoilta, miten somersetilaistilalliset lypsivät lehmiä, lihottivat sikoja ja teloittivat kanoja. Maatila oli erittäin pieni, ja ainoa yllättävä seikka oli se, että herra ja rouva Raffle eivät puhuneet englantia. Enkä tarkoita että he olisivat puhuneet jotain toista kieltä – he eivät puhuneet mitään, minkä olisi voinut kieleksi tunnistaa. He kuitenkin selvästi ymmärsivät toistensa päästämät äänet, ja meille syntyi vaikutelma, että vaikka he eivät erityisemmin pitäneet toisistaan, heidän rajoittuneet sanavarastonsa eivät sallineet heidän olla kovin voimakkaasti eri mieltä. En tiedä, miten isä neuvotteli vuokrasta heidän kanssaan. Hän varmaan käytti apunaan pikkukiviä, joskin on myös mah-

dollista, että tulkkina toimi Rafflejen nuori poika, joka oppi englantia lastentarhassa.

Herra Raffle omisti kaksi lammaskoiraa, joten olimme hieman yllättyneitä huomattessamme, ettei hänellä ollut lampaita. Isä ajatteli hänen pitävän koiria, jotta ihmiset luulisivat hänen omistavan lampaita; äiti taas ajatteli, että kyseessä saattoivat olla lehmäkoirat. Minä pidin niistä – ne olivat ystävällisempiä kuin kanit, vaikka tuijottelivatkin kanikoppeja ahkerasti. Mitä taas kaneihin tulee, en koskaan ymmärtänyt, minkä takia Rafflet ylipäänsä pitivät niitä, koska hillerit saattoivat napata niitä luonnosta. Oletan että kaneja napattuaan he halusivat pitää ne tuoreina ja lähellä, kunnes oli ruoka-aika. Se saattaisi selittää myös sen, miksi kimppuuni käynyt kani puri minua: se ei aikonut luovuttaa noin vain.

Surullista kyllä, juuri kun aloin antaa eläimille nimiä ja oppia tuntemaan Brent Knollin pikkukylän, Cleesen perhe muutti Devoniiin, pieneen mökkiin joka sijaitsi Totnesissa. Sen jälkeen me muutimme vailla ilmeistä syytä takaisin Rafflen perheen luokse, sitten takaisin Devoniiin (Horrabridgeen, jossa näin niin ison hämähäkin, että kuulin sen askeleet), sitten takaisin Brent Knolliin ja sitten, heti toisen maailmansodan voitonpäivän jälkeen Burnham-on-Seahin, jossa asuimme kolmen vuoden aikana kolmessa eri talossa ennen kuin saavuimme vuonna 1948 (jälleen) Weston-super-Mareen, jotta voisin käytä St Peter'sin valmistavaa koulua. Muutimme ensimmäisen kahdeksan vuoteni aikana kaikkiaan kahdeksan kertaa.

Olin liian nuori osallistumaan aiheesta käytävään keskusteluun, joten en voi kuin arvailla, minkä tähden muutimme niin usein. Jatkuva muuttaminen ei aiheuttanut suuriakaan käytännön ongelmia, sillä isän ei koskaan tarvinnut vaihtaa työpaikkaa. Hän toimi Guardian Assurance Companyn vakuutusasiamiehenä (tai -kauppiana), ja hänet oli määrätty ajelemaan ympäri Lounais-Englantia, missä hän myi pääasiassa henkivakuutuksia mutta myös myrsky- ja rajuilma-vakuutuksia maanviljelijöille. Hänet tunnettiin perin juurin mukavana miehenä, joten suuri osa henkivakuutusasiakkaista tuli hänelle somersetilaisten pankinjohtajien ja asianajajien kautta henkilökohtai-



#kirja

WWW.KIRJA.FI



9 789513 184704



99.1 | ISBN 978-951-31-8470-4

Etukannen valokuva:  
Andy Gotts / Celebrity Pictures

Takakannen valokuvat:  
© John Cleese,  
Rex Features ja Alamy